

Úvahy nad limitací výuky závazkového práva v rámci práva obchodního

Koreferát k referátu Prof. Bejčka: Účelovost nebo účelnost didaktické parcelace závazkového práva?

Kateřina Eichlerová, Daniel Patěk*

Zaměření příspěvku

I.

Při úvahách, jakým směrem zaměřit příspěvek na setkání českých a slovenských kateder obchodního práva, jsme se původně zabývali myšlenkou na srovnání dopadů rekodifikace do závazkových vztahů, do nichž vstupují podnikatelé. Tento svůj přístup jsme však v návaznosti na konkrétní podobu referátu prof. Bejčka opustili a taktéž se zaměřili na otázky pedagogické a nikoliv obsahové.

II.

Ostatně důrazné zaměření na pedagogickou stránku je u nové úpravy závazků na místě, když právě rozdělení jejich výuky mezi katedry občanského a obchodního práva a hledání jakési „demarkační čáry“ (samozřejmě s možnostmi překrývání) vyvolává otázky a rozpory nesrovnatelné s jinými oblastmi.

III.

Cílem našeho příspěvku je polemika s dílčími závěry prof. Bejčka. Důrazně musíme předeslat, že některé námi předkládané závěry jsou možná příliš radikální a sami nejsme o jejich jednoznačnosti zcela přesvědčeni, chceme však jejich akcentací rozpoutat diskusi právě v době, kdy se obsah obchodního práva redefinuje, a právě na tomto odborném fóru, které se nám jeví pro takovou diskusi více než příhodné, neboť tato polemika může přinést přesvědčivé argumenty pro to, jakou cestou se má obchodní právo v oblasti závazkového

práva v budoucnu vydat. Výsledný konsensus na dlouhou dobu ovlivní výuku obchodního práva na jednotlivých fakultách v České republice. Cíleně tedy vyhrocujeme stanovisko k tomu, co má být obsahem obchodního závazkového práva. Možná však, že se o žádný radikalismus nejedná.

Zároveň musíme předeslat, že v příspěvku neprezentujeme obecné stanovisko katedry obchodního práva PF UK.

Obecná shoda se závěry prof. Bejčka

IV.

- 1) Nelze pochybovat o vhodnosti jednotného závazkového práva (eliminací hypertrofovaného dualismu dvou kodexů závazkového práva).
- 2) Strukturování závazkového práva na část obecnou a obchodní je pro výuku ale nejen pro ni velmi důležité, resp. základní.
- 3) Je nezbytné ve výuce více akcentovat vliv veřejného práva na obchodní právo.
- 4) Rekodifikace je a bude spojena u právníků i adresátů se „značnými materiálními a intelektuálními investicemi“ (slovy prof. Bejčka) – nutno však již v této chvíli poznamenat, že i my jakožto pedagogové v oblasti obchodního práva musíme odolat pokušení všechny své dosavadní znalosti „prodat“ při výuce podle nové úpravy.

Výzva I.: „Ustupme z dosavadních pozic v závazkovém právu“

V.

Souhlasíme se závěrem, že nelze při vymezování věcné působnosti obchodního práva vyjít z kodexové hranice; prof. Bejček k tomu uvádí: „o struktuře a obsahu výuky právních disciplín formální právní prameny nerozhodují“.

* JUDr. Kateřina Eichlerová, Ph.D., JUDr. Daniel Patěk, Ph.D., Katedra obchodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy, Praha.

VI.

Do obchodního práva doktrína za účinnosti všeobecného zákoníku obchodního č. 1/1863 ř. z. zařazovala: právo kupecké zahrnující otázky související s postavením kupce (firma, prokura apod.) a právo obchodové (zahrnující otázky související s obchody). Právo obchodní v širším slova smyslu nazývala právem obchodnickým a vedle práva obchodního do něj řadila i právo směnečné, právo šekové a právo ochranných známek z důvodů historických, neboť tyto oblasti původně byly součástí práva obchodního v užším slova smyslu a posléze je bylo možno uplatnit mezi nekupci. Z důvodů systematických do obchodnického práva byla řazena i problematika společenstevního práva a konečně k přihlídnutím k sociologickým důvodům do obchodnického práva byl počítáno i právo pojišťovací jako právo většinou uplatňované v obchodním životě.¹

VII.

Byť se i v případě československého obchodního práva uplatňoval sociologický přístup při vymezení obsahu obchodního práva, šlo o okrajový, nikoli základní přístup k jeho vymezení.

Při vymezení věcné působnosti obchodního práva týkajícího se závazkového práva podle nás nelze vyjít z níže uvedených (byť obecně pravdivých) tezí prof. Bejčka:

„Některé zavedené a tradiční smluvní typy, způsobu zajištění a zániku závazku, jakož i způsoby vzniku smlouvy a řada dalších okolností budou mnohem praktičtější a častější v podnikání nežli mimo ně a bude užitečné zabývat se těmito specifiky i v právu obchodním (pozn.: kurzívou odlišili autoři) bez ohledu na to, že jsou upraveny v NOZ a že obecně byly již v kursech práva občanského probrány.“

„Obecná část obligačního práva obchodního by byla velmi redukována a kromě výše uvedené vazby na veřejnoprávní regulatorní rámec by bylo účelné zopakovat obecné výklady o obligacích (pozn.: kurzívou odlišili autoři) s potlačením společného a s akcentem na specifika ve vztahu k podnikatelům a podnikání.“

„Obecnou úpravu smlouvy o smlouvě budoucí (§ 1785 nsl.) nelze zamlčet v obecném kursu smluvního práva občanského, ale užitečné může být rozpracování výkladu o použitelnosti tohoto nástroje formování dlouhodobějších vztahů mezi podnikateli i v právu obchodním.“ (pozn.: kurzívou odlišili autoři).

¹ Rouček, Fr. Československé právo obchodní. Obecná část. Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1938, str. 32 až 35.

VIII.

Podle našeho názoru však nelze říci, že jsou (mají být) součástí nově vymezeného obchodního práva a námi přednášeny

- 1) instituty – právní jednání, která v praxi typicky činí podnikatel,
- 2) instituty, které podnikatel v praxi užívá odlišně od dispozitivní úpravy a jiných subjektů (např. užívá složitějších smluv),
- 3) instituty, které nejčastěji využívá právě podnikatelská praxe, jež se proto stává jakýmsi akcelerátorem judikatury a teoretického zpracování daného institutu.

S těmito kritérii bychom totiž mohli vznést nárok na výuku téměř jakéhokoliv institutu závazkového práva. Podnikatelé díky profesionalitě, častému využívání odborných právních služeb upravují každý smluvní typ k „obrazu svému“.

Takto bychom ponechali občanskému právu jen smlouvy uzavírané mezi nepodnikateli (typu kupní smlouva na prodej nemovitostí či aut). Navíc v nepodnikatelské sféře jsou obvykle používány velmi stručné a nedostatečné smlouvy (a nezdá se jen nevhodně upravené vzory užívané v podnikatelské praxi). V rámci občanského práva by tak byla přednášena zákonná úprava určitého institutu a v obchodním právu pak v praxi užívaná odlišná smluvní řešení (viz například smlouva kupní a o dílo).

Při nastíněném širokém pojetí obchodního závazkového práva bychom vlastně měli přednášet i o pracovní smlouvě a pracovním poměru. Pracovní smlouva je typicky uzavíraná podnikatelem jakožto zaměstnavatelem a obsahově tyto smlouvy i vykazují odlišnosti od jiných pracovních smluv (např. ve veřejné správě). Navíc se (navzdory absenci explicitního připuštění) počítá s tím, že statutární orgán bude moci svou funkci vykonávat i v rámci pracovního poměru.

IX.

Za součást závazkové části obchodního práva je třeba považovat především instituty a normy explicitně adresované podnikatelům. K nim pak lze přiřadit další vhodné oblasti – vhodné z hlediska pedagogické účelnosti (např. zástavní právo k podílu bytí společník a často ani zástavní věřitel není podnikatelem) nebo z hlediska respektování tradice v rozdělení výuky mezi občanské a obchodní právo (například cenné papíry a související smlouvy přednášet výlučně v rámci obchodního práva a pojištění výlučně v oblasti občanského práva).

X.

Proto je třeba ponechat výuce v občanském právu většinu institutů obecného závazkového práva a do obchodního práva vyjmout jen instituty „podnikatelské“, tedy takové, které jsou přímo adresované podnikatelům anebo je zde dána přímá souvislost s podnikateli či podnikáním. Základní otázkou obchodního práva v oblasti práva závazkového by měla být otázka, jak má být závazkové právo z pohledu obchodního práva strukturováno, zda setrvat při pojmu obchodů a provádět jejich další třídění anebo pod vlivem rozšíření okruhu subjektů vedle podnikatele, nepodnikatele a spotřebitele o další kategorie malý a střední podnikatel nebo slabší strana se nepokusit o novou strukturu.

Obecná část závazkového práva**XI.**

Z obecné části závazkového práva pak máme za to, že se obchodní právo má zaměřit např. na obchodní podmínky, obchodní zvyklosti, jednostrannou změnu smlouvy, ze zajištění například na finanční záruku, finanční zajištění, zástavní právo k podílu, cennému papíru, zaknihovanému cennému papíru a účtu vlastníka cenného papíru. Na druhé straně bychom navrhovali z obsahu přednášek vynechat například oba utvrzovací instituty (smluvní pokutu a uznání dluhu).

Oproti dosavadnímu pojetí pak máme za to ve shodě s prof. Bejčkem, že by katedry obchodního práva v rámci výkladů o zvláštnostech postavení podnikatele v závazkových vztazích měly pojednat o tzv. spotřebitelských smlouvách (a to právě z pohledu podnikatele).

Smluvní typy**XII.**

V rámci obchodního závazkového práva je třeba přednášet smlouvy, jimiž se disponuje se závodem, podnikatelský nájem (nájem k podnikání a podnikatelský pronájem věcí movitých), smlouvy v přepravě, obchodní zastoupení, kontrolní činnost a bankovní smlouvy.

Občanskému právu bychom naopak měli přenechat smlouvu kupní, smlouvu o dílo i smlouvu o úvěru. Tu je totiž vhodnější probrat spolu s půjčkou. V obchodním právu je pak možné zabývat se speciálními aspekty souvisejícími se spotřebitelským úvěrem v souvislosti se spotřebitelskými smlouvami nebo při výkladech o veřejnoprávních omezeních podnikatelů v závazkových vztazích. Rovněž tak bychom s výjimkou obchodního zastoupení a kontrolní činnosti neměli přednášet o obstaravatelských smlouvách. Pokud jde o smlouvy o pře-

pravě a obstaravatelskými smlouvami, nebráníme se tomu, aby vyřešení otázky, která z kateder, zda obchodního nebo občanského práva, se má v přednáškách této problematice věnovat, bylo ponecháno na jejich konkrétní dohodě.

Deliktní právo obchodní**XIII.**

Máme za to, že by se napříště obchodní právo mělo věnovat odpovědnosti za škodu způsobenou provozní činností, provozem zvláště nebezpečným a vadou výrobku. Otevřené ponecháváme, zda je vhodné se věnovat i odpovědnosti za škodu na odložené nebo vnesené věci.

Nově však zvažujeme, že by v rámci závazkového práva a nejen v rámci korporátního práva bylo pojednáno o zvláštnostech u odpovědnosti za škodu v případech obchodních korporací. Rovněž je možné uvažovat o zařazení problematiky trestní odpovědnosti právnických osob, a to samozřejmě nikoli v celém rozsahu, ale v těch aspektech, které jsou z hlediska podnikatele a podnikání významné.

XIV.

Navzdory výše zmíněné distanci od obecného závazkového práva jsme toho názoru, že jeho obecné instituty mohou být v kontextu podnikatelské praxe rozebírány na seminářích, kdy je lze na příkladech podnikatelských smluvních typů procvičovat a to v plném jejich rozsahu (uzavírání, změnu, zánik smlouvy, zajištění a utvrzení závazku apod.). Dnes nám v klauzurních pracích nebo seminářích díky rozsáhlé úpravě závazků v obchodním zákoníku závazky nejčastěji zanikají z právních důvodů upravených právě v obchodním zákoníku.

V přednáškách je tedy třeba se věnovat jen zúženému obchodnímu závazkovému právu, na seminářích procvičovat celou oblast závazkového práva v rozsahu předneseném prof. Bejčkem, z čehož plyne, že vědecká činnost kateder obchodního práva v oblasti závazkového práva nemůže ustrnout, výsledky ve výuce však budou využitelné jen omezeně. Nemůžeme výuku závazkového práva dublovat, ale musíme na katedry občanského práva navazovat. To může být v některých případech problematické, pokud budou mezi katedrami rozdíly v náhledu na výklad jednotlivých institutů závazkového práva.

Východiska pro další výuku XV.

Doporučujeme hlouběji se zaměřit na nekodifikované smluvní typy (francíza, leasing) a především na další „nezávazkové“ části obchodního práva. Navrhujeme akcentovat interdisciplinárnost obchodního práva a zvýraznit ingerenci veřejného práva, než tomu je u obecného občanského práva (koncepce hospodářského práva): Navrhujeme tudíž věnovat v přednáškách více prostoru

- 1) průmyslovému vlastnictví;
- 2) soutěžnímu právu, přičemž poznamenáváme, že soutěžní právo stejně jako právo cenných papírů vzešlo ze závazkového práva, od kterého se však osamostatnilo. To je i důvod, proč je tradičně řazeno do obecné, a nikoli závazkové části obchodního práva. Považujeme však za přínosné, aby význam soutěžního práva pro smluvní a deliktní právo byl zmíněn i v rámci výkladu o „obchodním“ závazkovém právu (soutěžněprávní aspekty smluv, např. distribučních či o výzkumu);
- 3) insolvenčnímu právu a jeho hmotněprávními dopady na podnikatele;
- 4) obchodnímu právu trestnímu – častěji než dosud se objeví případy, kdy konkrétní jednání by při posouzení výlučně podle jednotlivých ustanovení občanského zákoníku, resp. zákona o obchodních korporacích bylo platné nebo jen relativně neplatné. Naplnění skutkové podstaty trestného činu však může vést v jednotlivých případech k závěru o absolutní neplatnosti pro rozpor s veřejným pořádkem (§ 1 odst. 2 NOZ). Rovněž tak obsah pojmu podnikatelské riziko by měl být primárně rozebírán v rámci obchodního práva a teprve sekundárně trestním právem.

Ingerence veřejného práva do jednotlivých oblastí obchodního práva XVI.

Jak již bylo uvedeno výše, považujeme za důležité důrazněji akcentovat ingerenci veřejného práva do jednotlivých oblastí práva obchodního, a to

- 1) v oblasti závazkového práva (informační povinnosti při uzavírání smlouvy, zadávání veřejných zakázek, zakázky uzavřít smlouvu s konkrétní osobou, právo nebo povinnost podnikatele odstoupit od smlouvy)
- 2) v případě právní úpravy podmínek podnikání kromě obecného živnostenského práva komplexně uchopit i jednotlivé úpravy neživnostenského podnikání (definování společných rysů – zobecnění)

- 3) u korporátního práva zdůrazňovat odchylky pro korporace vykonávající konkrétní druhy neživnostenského podnikání – základní kapitál, orgány korporací apod.
- 4) v případě soutěžního práva – směrnice o nekalých obchodních praktikách na vnitřním trhu vůči spotřebiteli implementovaná do zákona o ochraně spotřebitele dává možná vzniknout veřejnoprávní větví práva proti nekalé soutěži, která již má i své etablované speciální úpravy (zákon o regulaci reklamy, zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání).

Výzva II.: Co nejdříve rezignujeme na výuku staré závazkové úpravy XVII.

Tato výzva vyplývá z výše navrhovaného modifikovaného rozsahu a obsahu výuky závazkového práva obchodního. Níže uvedené se nevztahuje na přechodné období jednoho až dvou let, kdy bude vyučováno více méně paralelně staré a nové obchodní právo, tj. v tomto přechodném období bychom měli cíleně směřovat k novému vymezení obchodního práva.

Při výuce „nového obchodního práva“ je třeba zmínovat předchozí úpravu jen u institutů, které jsou přednášeny v „novém obchodním právu“ (například výuce v občanském právu plně nechat výklad smluvní pokuty, při němž bude zmíněna její dřívější duální úprava apod.).

Ostatně velkou konkurenční výhodou studentů bude právě větší vhléd do nové úpravy. Než si i v právní praxi řádně osvojí starou úpravu, tak už stejně bude její význam okrajový (navíc k ní bude existovat dostatek monografií, komentářů a ustálené judikatury).

Summary

This paper deals with considerations about the scope of teaching of the law of obligations in the Business law after the recodification of private law. The authors conclude that in the Business law is to be subsumed institutions and norms that are explicitly addressed to businessmen or which are related to the business (eg, disposition with enterprise). Furthermore, according to them the lecture of the Business law should contain the institutes of obligations that relate or illustrate the function of business corporations (eg, a lien on the share). The authors accent the importance of tort law and public law in the Business law. On the conclusion the authors are calling for the quick resignation of the existing learning of the law of obligation under the current legislation.